

Բայց դժբաղդարար կան եւս ու մանք որ խիստ տկար և անմարդավաւ յեւ խորհրդով կ'աւեն թէ, « Յիրաւի մէք մեր այս սովորութենէն դժգոհ եմք և կուզեմք թողուլ, բայց չեմք ուզեր այլոց խօսքէն թերադրուած համարուիլ եւ նոցա կանոնաց հնազանդիլ. մէք ազատ եմք և ուզած ժամանակնիս կը թողումք և ուզած ժամանակնիս կը ծխեմք » :

Այս խօսքը թողումք որ կատարելութեան խօսք չէ. թողումք որ այս խօսքով ուրիշ անգամ ծխելու կամք ունենալը եւ դէպ ՚ի մոլութիւն յաւկամէտ լինելը կը յայտնէ, այլ նաեւ երկխոտ է իւր անձնիչխան կարողութեան եւ ազատութեան վերայ. կը կատկածի որ անշուշտ օր մի հրապուրիչ առիթներու առջեւ տկարութեամբ պիտի խոնարհի, անոր համար չուզէր հնազանդիլ իրեն խիստ օգտակար եղող խրատուց և օրինաց՝ համարելով զանոնք բռնաբարութիւն ազատութեան և գերութիւն կամաց. չք գիտեր ողորմելին որ իւր ազատութիւնը՝ արդէն գերութեան մասնած է, և օր մի ցաւօք սրտի ինքն ալ պիտի ըսէ. Ո՛՛՛, ԱՅՍ ՉԱՐ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒՁԵՄ ՁԴԵՆ, ԲԱՅՅ ՉԵՄ ԿԱՐՈՂԹՈՂՈՒԼ :

Ա Ռ Ո Ղ Ջ Ա Կ Ա Ն

(Շարունակութիւն . տես թիւ 10 .)

Ինչու որ գործուած մեղք մի, չարութիւն մի, մոլութիւն մի չը կոչ որ նախ մտաց մէջ ծնունդ առած չը լինի, ուստի իրաւամբ մեղքերու եւ մոլութեանց առաջքն առնելու համար քրիստոնէութիւնը զանոնք սրտէ ումարէ հալածել կը պատուիրէ : Եւ ով որ ճշմարիտ կենաց իրական Երանու-

թիւնը կուզէ վայելել, պէտք է Քրիստոնէութիւնն իւր բոլոր իմաստովը հասկանայ և անոր օրինաց հնազանդի. սիրէ քու տէր Աստուածդ, եւ սիրէ քու ջնկերդ քու անձիդ պէս, եւ մի ցանկանար խօսքերը բաւական են մեզ ամեն բան հասկացնել. բայց՝ առ այժմ այս թող մնայ, ես դեռ ըսելիք ունիմ :

Բոլորախոհութիւնը զմարդ յամենայնի անսխտան կ'ընէ. այս վատ խորհրդով է որ մարդ անուան անարժան մարդիկ իրենց անձը կը մատնեն այնպիսի գործոց, որ ներհակ են աստուածային կամաց, որ ընդդէմ են սրբութեան, որ հակառակ են մարդկային կոչման, որ թշնամի են ամուսնական սրբութեան եւ հաւատարմութեան և վերջապէս դահլիճ են մարդկային կենաց խաղաղութեան և առողջութեան :

Նշտասէր մտին անդուլ անդագար իւր կրից հրապուրած ատենը առանց վայրիկ մի ընդդիմանալու, առանց վայրկեան մը նորա դէմ դնելու կը փութայ որ և իցէ միջոցաւ զայն յագեցնել. բայց « Ցանկութիւնը՝ հերիք է, չքսէր բնաւ. որովհետեւ որչափ որ տալը աւելցնես՝ ոչ թէ ցանկութիւնը կը մօրի, այլ առաւել եւս կը բարբոթի » : Թերամիտք կարծելով զայն յագեցնել, ամեն գրգռելուն կը փութան ամեն հետաւոր և բնական ու անբնական միջոցներով ճարակ տալ. բայց չեն գիտեր որ բնութիւնը միշտ պատրաստական հիւթ չունենար, և որովհետեւ իրենք իրենց անսանձ ցանկութեամբը կը գրգռեն ու կը բռնադատեն զնոնք իրենց յիմարութեանը, ուստի ներքին անդական գործարանները թողլով իրենց սեփական գործը՝ կը փութան, կը շտապին անարգ վավաշտոյն անասնական հաճոյքը կատարելու համար՝ աճապարա-

նօք նիւթ պատրաստել . և ահա ներքին ամեն կենսական հիւթեր , ինչպէս արիւնը , ըղեղը , ծուծը , սրտին և երիկամանոց պահպանութեան համար սահմանուած ճարպերը և ուրիշ այսպիսի ոգելիր ու կենսական հիւթեր կը լուծուին , կը քամուին և կուգան ցանկութեան կիրքն յագեցնելու համար նիւթ մատակարարելու . որով ըսել է թէ կենաց սնուցիչ օրէնքը մաշող և սպառիչ օրինաց պիտի ծառայէ , և ահա այսպէս մարդկային մարմնոց սնունդը կը պակսի . կամաց կամաց կը նիհարանայ , ոսկորները կը ցուցուին , ջղերուն զօրութիւնը կը պակսին , ընդհանուր ակարութիւն մի կը յարձակի սղորմելիին վերայ եւ չը գիտէր պատճառն ինչ է . ստամոքսը կը տկարանայ և կը ճնշուի . ստէպ կը ձգուտայ . ներքին կենսական ոգեաց ջերմութիւնը կը պակսի . քանզի զանոնք պահպանող ճարպն և իւղային ու խժային նիւթերը հալած , մաշուած ու վատնուած են . աղիքն ալ բնութեան պէտքն ըստ կարգի արտաբուելու անկարող թշուառ հեշտասէրներէն ոմանք որովայնի անտանելի պնդութեամբ կը վշտանան և ոմանք ալ սպառիչ փորհարութեամբ կը տանջուին , որք և կարօտ պիտի լինին միշտ դեղով կատարել իրենց բուժութեան կարիքը , որոյ հետեւանքն ալ վնասակար է :

Փքախտութիւնը ինչպէս նաև փշտախտութիւնը կը տիրէ . քունը երբեմն կը սպառի , երբեմն ալ կը ծանրանայ , երեւակայութեան անկարգութեամբ այրանդակ երազներով անհանգիստ կը լինի , ստէպ գլխերային ակամայ գիծութեամբ կը մաշուի : Աղէտալի տեսարան , մարդկային մարմնոց չէնքին մէկ այրանդակ աւերակն է այնուհետեւ և ոչ թէ մարդ . շտիրքն ու ջրթուները գունատեալ են . լեզուն

բերանն ու որկորը ցամքած . տենդերու ամեն տեսակին ալ ենթակայ է . գլխացաւ՝ միջացաւ՝ և այլն սովորական բաներ են : Վիմայ գոյնը կաւերի . երբեմն սրտի բարախումն կուգայ , աչքին տեսութիւնը կը տկարանայ . մինչդեռ երիտասարդի մը ակնոցով տեսնելն ամօթ պիտի լինէր , այժմ այն ևս նորաձեւութեան կարգն անցած լինելով պարծանք կը համարին քան թէ անարգանք : Քանչը կամ թթախտութիւնը զայրանալով մարմնոյն զանազան մասերը կը վշտացնէ :

Բայց եթէ այս յիմար արարածը տակաւին՝ չզգաստանայ , դեռ շատ սոսկալի հետեւանքներ ունի կրելիք . քանզի կը սկսի կռնակի ոսկորը , ծոծրակը , գլուխը և բամբուշա ըսուած անօթը ցաւիլ . թեթեւ շարժմամբ կը հոգնի և առատօրէն կը քրտնի . ասոնց վերայ կը հասնի ողնաշարի նեխութիւնը . ընդ երկար ուրբի վերայ չէ կարող կանգնիլ , շարունակ նստել կուզէ . մազերը կը սկսին թափիլ , և ահա այն ատեն հասած է նա խիստ մեծ թշուառութեան :

Այսպէս ջղային դրութեան խանգարումէն զանազան սոսկալի արկածներ իրարու ետեւէ կը յաջորդեն . և եթէ զաղիբ հեշտասէրը տակաւին իւր պիղծ կուսքը պաշտելու յամառի և չը սոսկայ և անցեալ կորուստը դարմանելու համար հաստատա առաջադրութեամբ չուզէ անմիջապէս փոխել իւր ընթացքը , ահաւոր գերեզմանն իրեն գողգոթուն սոքերուն առջև դարանակալ կը սպասէ . ուր օր մի անժամանակ պիտի գլորի ցաւալից կեանք մի անցունելէ վերջը :

Հապա ո՞ր թողունք հոգեկան կալողութեանց խանգարումը . քանզի ինչպէս ըսինք , ցանկութեան կրից ըստ պատած հիւթը որովհետեւ ըղեղին

հետ մեծ կապակցութիւն ունի, և որովհետեւ նորա սպառումը ընդհանուր ջղային դրութիւնը կը խանգարէ, ուստի բնականաբար կը վնասէ նաեւ ամեն կարողութեանց. նախ իւր առաջին յիշողութիւնը կը կորսնցնէ, մնաւցկոտութիւն մի կը տիրէ մտաց վերայ. ըմբռնումը և մտադրութիւնը կը տկարանայ. որով չէ կարող հաստատուն կերպիւ բան ուսանիլ կամ միտք պահել. ամեն գործէ ձանձրութիւն կ'զգայ. ապուշ է իւր տեսքը, թոյլ, մեղկ և դանդաղ է ամեն բանի մէջ. վիճակէն, սնունդէն ընկերութիւններէ եւ նոյն իսկ իւր կեանքէն ալ դժգոհ է. կը կարծէ թէ ամեն ինչ միաբանած են իւր թըշուառութեանը համար. միշտ տխուր ու մեղամաղձոտ է. քիչ անգամ անհաճոյ ժպիտ մի կը տեսնուի կնճռած դէմքին վերայ, այն ատեն կամ փտած ակումները և կամ գունատ ու նեխեալ ընտերքը երեւելով մարդը կը սոսկացնեն. այս վիճակիս մէջ շատեր կան որ լուսնոտած և յիմարած են. Ո՛հ, ո՞րչափ խեղճ է մարդ որ թըշուառութեան մէջ երջանկութիւն կը փնտռէ, որ չարեաց մէջ բարիք կ'երազէ, որ մահուան մէջ կեանք գրանել կը կարծէ:

(Շարունակութիւն)

Ի Մ Ա Ս Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Խիստ հին դարերու մէջ երեւելի փիլիսոփայք տարակուսեցան թէ արդեօք ո՞վ է ճշմարիտ իմաստունը:

Խորին խորհրդով իմաստութեան բնութիւնը քննեցին և սահմանելով զայն վճռեցին որ մարդիկ տիրապէս իմաստուն չեն կարող ըսուիլ. այլ այս բարձր ստորոգելին միմիայն Աստուծոյ կը տրուի: Ասան զի իմաստութիւնը իւր մէջ

կը պարունակէ ամենագիտութիւն եւ ամենաբարութիւն. հետեւաբար իմաստուն անուանեալ անձը պէտք է գիտնայ աստուածային և մարդկային ամեն գիտութիւն, իրաց և գոյից պայծառ ճանաչումն, երկիւղածութիւն յաստուածայինս, նաև բարոյականին ըստ ամենայն մասանց հմուտ պէտք է լինի, ոչ լոկ ուսմամբ, որ անտուտ է, այլ գործնապէս իւր վարուց վերայ պէտք է ցոյց տայ ամեն առաքինութիւն ժողկալութիւն, բարեխառնութիւն, սրբութիւն, արդարութիւն, ճշմարտութիւն և այլն. եթէ այսպէս մէկը գտնուի, կարող եմք սուստ հովապէս զայն իմաստուն անուանել: Բայց որովհետեւ այսպիսի ամենակատարութիւն միմիայն Աստուծոյ կը վայելէ, ուստի տիրապէս միմիայն իմաստուն Աստուած է, յորմէ ամենայն պիտակ իմաստունը կ'իմաստնանան:

Բայց մարդիկ եւս իրենց տրուած կարողութեանց համեմատ երբ այլ և այլ իրաց մէջ ծայրագոյն կատարելութիւն կ'ունենան նոցա եւս իմաստուն կ'ըսուի, բայց ոչ իսկապէս. մանաւանդ արդար ու բարի կեանք ունեցողներուն համար թէ Սուրբ Պրոց և թէ արտաքինոց մէջ գործածուած կոյ:

Արդ՝ եթէ մէկը այս հանգամանքները չունենալով իմաստուն կը կոչուի, ծաղու արժանի է, զայնպիսին իմաստուն կոչողը կամ կը հեգնէ և կամ կը շողջարթթէ. եթէ կը հեգնէ պէտք է հեգնութիւնը յայտնի լինի, իսկ եթէ հեգնութիւն չէ, ուրեմն բացարձակապէս շողջարթթութիւն կեղծաւորութիւն ցածութիւն եւ յիմարութիւն է. որուն անսացողն ալ ամենա յիմար մի է, որ գովէստ ընդունելու անափառութեամբ նենգաւորաց թակարդը կ'անկանի. և եթէ փոքրիկ վարկ մի ստանալու վերայ էր, զայն եւս կը